

Lars Saabye Christensen

Sluk

Roman

CAPPELEN DAMM

© CAPPELEN DAMM AS 2012

ISBN 978-82-02-39249-9
ISBN 978-82-525-8076-1 (Bokklubben)

1. utgave, 1. opplag 2012

Omslagsdesign: Stian Hole
Sats: Type-it AS, Trondheim

Trykk og innbinding: ScandBook AB, Falun 2012

Satt i 10,4/13 pkt. Sabon og trykt på Holmen Book Cream 80/1,6

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Cappelen Damm AS er enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov eller tillatt gjennom avtale med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk. Utnyttelse i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar og inndragning, og kan straffes med bøter eller fengsel.

www.cappelendam.no

*Blue skies
Smiling at me
Nothing but blue skies
Do I see*

*Bluebirds
Singing a song
Nothing but bluebirds
All day long*

*Never saw the sun shining so bright
Never saw things going so right
Noticing the days hurrying by
When you're in love, my how they fly*

*Blue days
All of them gone
Nothing but blue skies
From now on*

IRVING BERLIN

*Spegeln ser bara mitt senaste ansikte,
jag känner av alla mina tidigare*

TOMAS TRANSTRÖMER

PROLOG

Min far pleide å si: Du må kunne bygge et hus før du kan tegne det. Han hadde selv gått i murerlære som ung gutt i København før han begynte å studere til arkitekt. Så dro han til Norge for å gifte seg og tegne norske hus. Nå stod vi på Majorstua, sammen med minst et par tusen andre tilskuere som hadde utstyrt seg med hørselvern og svære solbriller, som om det var en bråkete solformørkelse vi skulle være vitne til. Det var det ikke. Vi skulle se Philipsbygget bli revet. Min far var i sin tid med på å tegne det, i 1958, den første bygningen i Norge med såkalt *curtain facade*, som fikk de femten etasjene til å virke lette, nesten vektløse. Philipsbygget ble et landemerke i Oslo, men snart vendte stemningen seg mot det. I løpet av sekstitallet ble det stående som et heslig og forhatt monument over alt som var elendig i denne verden, monopolkapitalen, Vietnamkrigen, materialismen, utbygtingen, EEC, imperialismen, for var det kanskje ikke amerikansk imperialisme at man bygget en skyskraper midt i Oslo og til og med måtte rive en verneverdig kino for å få plass til den? Norske hus skulle helst være lave, i det minste like høye alle sammen. Det verste var at jeg også ble med i hylekoret. Jeg gikk på gymnaset og ble revet med. Jeg turte ikke si til noen at far hadde vært med og tegne Philipsbygget.

Var det kanskje ikke jeg som ropte høyest når det ble snakk om Philipsbygget? Jeg skammet meg over min fars arbeid. Jeg skammer meg fremdeles over at jeg gjorde det. Nå skulle det altså rives, i en såkalt *controlled demolition*. Spesialister på området var hentet fra USA, hvor ellers, og denne metoden var aldri blitt brukt før i Norge. Philipsbygget var altså det første i sitt slag både da det ble bygget og når det skulle rives. Det var den siste søndagen i april, 2000, kl. 13.00. Mor ville forresten ikke være med. Hun ventet på oss hjemme. Hun likte ikke massemonstringer og store forsamlinger. De virket så *knugende* på henne. Det var et ord hun ofte brukte. På samme måte hadde hun det med fjellet, viddene, steinrøysene, de virket også *knugende* på henne. Dette forundret meg alltid. Jeg fikk det ikke til å gå opp. Hvis hun syntes de øde strekningene og flatene i fjellheimen var knugende, burde hun vel like seg blant mennesker, eller omvendt, men ikke begge deler. Så lite forstod jeg. Mor var mellom. Det var hennes plass. Hun ble uansett ikke med. Det var bare far og jeg. Klokken nærmet seg ett. Det slo meg at far var yngre enn meg da han tegnet Philipsbygget. Dette var hans historie. Han sa lite. Noen ga en beskjed i en høyttaler. De mest ivrige blant tilskuerne måtte stanses av vakter. Jeg ønsket å si til min far at jeg var stolt av ham, stolt av at han hadde vært med og tegne dette bygget. Jeg ønsket å si unnskyld for at jeg hadde baksnakket det, hånet det og latterliggjort det. Jeg fikk ikke sagt det. Jeg hørte bare en skarp eksplosjon og i neste sekund lå Philipsbygget i støv, sitt eget støv. Det skjedde så fort at mange rett og slett gikk glipp av det hele. Noen mumlet til og med noe om at de burde gjøre det en gang til slik at folk fikk sett det ordentlig. Det var bare en prøve, tenkte jeg, og det var en befriende tanke, dette var bare en prøve og nå kunne Philipsbygget reise seg

fra støvet og røyken, etasje for etasje, og jeg kunne endelig si til min far at jeg var stolt av ham. Han hadde ikke fortrukket en mine mens dette stod på. Jeg innbiller meg at han kanskje tenkte, i alle fall gjorde jeg det: For å tegne et hus må du også kunne rive det. På hjemveien ville jeg vise ham magnoliatreet rett nedenfor universitetet. Det stod i full blomst, en hvit, nesten gjennomsiktig krone som samlet alle årstider i seg i april, for i denne måneden både blomstret det og visnet. Derfor skinte det også med en mettet kraft, til tross for de skjøre fargene. Far la hånden på skulderen min og sa: Nå går vi hjem. Så mor ikke blir engstelig for oss.

SLUK

I

Det var den sommeren menneskene landet på månen, i hvert fall to av dem. Den tredje måtte jo pent bli igjen i raketten eller hva de nå kaller det, ganske bittert når man tenker på hvor langt de hadde reist og så får du liksom ikke bli med det siste stykket, det som teller, omtrent som å bli bedt med på en ganske fin fest hvor ingen har vært før og så må du liksom stå i trappa og vente til den er over. Og bare for å ha det helt klart, jeg vet godt at det ikke akkurat er første gang noen begynner en roman sånn. Hvis du stabler dem oppå hverandre, alle disse håpløse romanene som begynner med stort skritt for oss og lite skritt for meg og deg og hele den duren der, ville de sannsynligvis rukket omtrent til den samme månen og du kunne gått tørrskodd fram og tilbake. Jeg vet heller ikke om dette er, eller kommer til å bli en roman i det hele tatt. Jeg får se. Vi får se. Dessuten er månen egentlig slutten, i det minste slutten på denne sommeren som jeg altså har satt meg fore å skrive noe om. Derfor er det riktigere å begynne om bord på Nesoddbåten, Prinsen, den stiligste ferga i Oslofjorden, med sort skrog, hvit bro, egen kiosk, herre- og dametoalett og gelendre av mahogny. Jeg står ute på dekk, helt forrest, og ser baugen pløye van-

net og bølgene som vokser i rand etter rand til hver side i en nærmest ubegripelig og skjønn symmetri. De som ruller mot Bygdøy får vikingskipene til å gyngje, mens de andre treffer de riflete svabergene hvor feriefolket samler ved til sankthansbålene. Det er altså sankthans, men ennå lenge til aften. Vi er på vei til sommerhuset. Vi er mor og jeg. Hun sitter inne i salongen. Hun er redd for å bli forkjølet. Det er hun alltid, men hun behøver ikke være særlig redd for å bli forkjølet nå, for det er så vindstille at selv seilbåtene har fått motorstopp og lener seg mot ingenting. Far har blitt igjen i byen. Arkitekter tar ikke fri, pleier han å si. Landet skal bygges, boliger i Hammerfest, kraftverk i Valdres, rådhus i Drammen, svømmehaller, telefonkiosker og skoler. Og hvis byggingen av landet skal lykkes, må man først tegne, hver vegg, hver trapp, hver dør og hvert minste bøttekott må tegnes. Ellers blir det ingenting av. Far er altså arkitekt. Han tegner byen jeg skal bruke resten av livet mitt på å skrive om. Men først skal jeg ta meg av månen. Jeg er endelig ferdig med realskolen, to pinefulle år, og til høsten skal jeg begynne på gymnaset. Et øyeblikk, der jeg seiler sommeren i møte, føler jeg meg fullstendig fri. Jeg er rystet av lykke og på gråten. Hverken før eller senere har jeg kjent noe lignende og jeg har forsøkt på mange og ulike måter. Jeg fyller snart seksti.

Mor kommer ut fra salongen likevel, akkurat som hun pleier å gjøre, og stiller seg ved siden av meg. Hun har som vanlig kjøpt to båtis, det passer liksom om bord i Prinsen, ikke sant, hva ellers skulle man spise, nøtteis, nei, det passer bedre på land. Vi pleier å le litt av dette, selv om vi ikke behøver å nevne det, må være minst syv somre siden vi nevnte det sist, at om bord på Prinsen spiser vi bare båtis. Dette er uansett vår lille greie og nå spiser vi hver vår båtis mens vi

ikke sier noe. Mor har på seg et blått skaut som er knyttet stramt under haken, omtrent som en sydvest, og hun virker som vanlig annerledes enn hun er resten av året. Jeg vet ikke helt hva det skyldes, kanskje det er en slags skjodesløshet, uvørenhet, hun som ellers pusser alle vinduene annenhver dag og støvsuger hver eneste, hun som alltid holder masken, koste hva det koste vil. Alt som ikke blir sett har heller ikke hendt. Alt som ikke blir sagt finnes ikke. Mors perfekte verden er den usynlige. Kan hun også føle denne friheten som åpner rom etter rom hvor alt er mulig, denne friheten som innebærer, i hvert fall når det gjelder meg, at man samtidig må lukke dørene bak seg, én etter én i samme fart, hvis ikke vil man bare bli stående rådvill og livredd uten å komme videre? Kan hun oppleve min frihet? Det er skautet som er mors tegn. Det er hennes uniform når hun innrulleres i sommerens armé. Så enkelt er det. Hjemme bruker hun aldri skaut, til nød innendørs, når det røyner på, men ute, ute blant mennesker i de brede gatene? Aldri. På landet, som vi kaller det, enda vi kan se Rådhuset fra altanen, tar hun seg den frihet. Det er mors frihet, innbiller jeg meg, å ta seg friheter. Mors frihet er stykkevis og delt. Den kommer i øyeblikk. Hun griper den når den byr seg. Friheten er bare en sjanse. Jeg tenker dette nå. Jeg kunne ikke ha tenkt slik den gangen. Men kjeksen er som vanlig allerede myk og seig. Jeg liker det sånn. Jeg liker at det er som vanlig. Overraskelser er ikke min stil. Det kan de andre ta seg av. Derfor er denne uhørte lykken, denne friheten jeg ikke vet hva jeg skal gjøre med, også skremmende. Jeg håper at mor ikke legger merke til noe, at jeg nettopp har vært på gråten. Jeg ser for sikkerhets skyld en annen vei, innover mot Bunnefjorden som alltid ligger i skygge, uansett hvor mye sol det er. Mor gir meg et lommeørkle. Det er ikke for

å tørke tårene som ennå ikke har kommet, men isen som renner mellom fingrene som hvitt, seigt lim og kleber dem sammen. Jeg pælmer det siste av kjeksen til måkene som stuper mot meg med brede vinger og gule, heslige skrik. Vi nærmer oss Tangen brygge. Der står som vanlig Iver Malt og kaster med boks. Han har ikke fiskestang, så i stedet har han surret snøret rundt en blikkboks, skrudd fast et håndtak inni og der har du snurrevaden hans. Jeg har ofte lurt på om det var Iver Malt som fant opp det uttrykket, å kaste med boks. Kan godt hende. Han er kledd i digre og ganske skitne kortbukser, helsetrøye, en skyggelue fra Esso-stasjonen oppe ved Senteret hvor faren hans jobber når han er edru, og på føttene har han ingenting. Iver Malt går alltid barbeint, i hvert fall hele sommeren. Hva han gjør ellers i året har jeg ikke peiling på, men det skulle ikke forundre meg om han gikk uten sko da også. Han er nemlig fastboende. Han tilhører ikke feriefolket. Han reiser ikke noe sted. Han blir. Han bor i en av brakkene som stod igjen etter tyskerne ute på Signalen, rett bortenfor brygga. Vi er visst jevnaldrende. Det er alt jeg vet om ham. Men det går mange rykter om familien Malt: at faren aldri er edru, at de har en mannevond hund som ikke kan gjø, at moren hans er tyskertøs og har enda en sønn, som altså er Ivers halvbror, og som ble tatt fra henne så snart han var født og plassert på et hjem fordi han var hakket mer evneveik og forsinket i hue enn hun som hadde pult med tyskerne og fått en uønsket bastard av en unge. Noen kaller henne til og med hore, og ikke bare det, men også en landssvikerhore. Sånn omtrent går ryktene om familien Malt på Signalen og de fleste tror på dem.

– Hils på Iver Malt, sier mor.

Det har hun aldri bedt meg om før. Jeg liker det ikke. Jeg

vil helst ikke hilse på Iver Malt og ikke har jeg noen grunn til det heller.

– Hvorfor det?

– Fordi ingen andre hilser på ham, Chris.

Sa mor det bare fordi det ikke var mange som hilste på meg heller? Var det liksom samling i bånn? Sant å si hadde jeg ikke mange venner, om jeg hadde noen i det hele tatt. Det gjorde ikke meg noe. Jeg mener ikke at jeg trivdes spesielt godt i mitt eget selskap, at jeg liksom var gøyale å være sammen med sånn på egen hånd, men jeg kom ikke på noe bedre og derfor var mitt selskap det beste. Jeg kan like gjerne si det som det er. Det var noen søkk i meg som jeg helst ikke ville at andre skulle se. Jeg visste ikke hva de skyldtes eller hva de kom av. Jeg visste bare at de var der og de gjorde meg annerledes. Hva denne annerledesheten bestod i visste jeg heller ikke. Jeg bare visste at jeg var alene om den. Jeg hadde kollidert et sted på veien til livet. I disse søkkene, som jeg fremdeles har, for de lar seg ikke reparere sånn med det samme, de lar seg ikke hamres ut som bulken i et panser og de går heller ikke over, lå min ensomhet lagret, en ensomhet som altså ikke var meg imot og som jeg derfor ikke klaget over.

Prinsen gjør en sving og legger til. Jeg liker det myke drønet som lager et støt i meg også når båten treffer fenderne. Det er jeg som legger til. Jeg legger til fremtiden. Dekket er for lengst fullt av kvinnfolk som haler og drar i ryggsekker, koffert, kurver, bademadrasser, parasoller, svømmebelter, barnevogner, sykler og skrikerungene sine. Det er mødrene med skaut som skal invadere Nesodden og kjempe ved feriens fronter. Mannen med telleapparatet, han som bare blir kalt Kapteinen, selv om han aldri styrer båten, skyver landgangen på plass og den er en bratt og ulendt trapp som

fører ned til sommeren og fremtiden, for det er høyvann og det betyr dragsug og maneter. Han har en strøken uniform på seg, dobbeltspent med gylne striper på begge jakkeermene, og en uniformslue med skinnende brem. Jeg innbilte meg, og jeg gjør det fremdeles, at han styrte fergene om natten, at han stod ved roret i lyset fra månen og fraktet alle med dårlig samvittighet hjem eller kanskje bort, bort for godt. Jeg skulle forresten gjerne hatt den jobben, jeg mener å telle passasjerene. Og når jeg tenkte meg om hadde det holdt i lange baner bare å ha et slikt telleapparat, jeg behøvde ikke en hel ferge, det ville gjort verden til et bedre sted å være, for da kunne jeg telt fugler, ekorn, dager, regndråper, sekunder og bokstaver og tallet ville ikke forsvinne, slik det før eller seinere gjorde når jeg telte inni meg, sannsynligvis ville jeg trengt to telleapparater, kanskje tre, for det er ikke grenser for hva man kan telle når man først begynner å gjøre det, å telle, selv telleapparater kan man telle. Den siste som går i land er for øvrig lensmannen, den omfangsrike Gordon Paulsen som aldri bruker uniform, kanskje det ikke finnes store nok. Han har sannsynligvis vært i byen for å lete etter forbrytelser, for på Nesodden skjer det ingenting.

Så bærer vi bagasjen opp til huset. Det er ikke mye jeg har med, bare hundre blanke ark, en liten koffert og en kikkert, som jeg har fått av far. Arkitekter trenger ikke kikkert, sier han. Det er heller ikke særlig langt å gå, bare rett rundt svingen, forbi postkassene, videre langs de hvite gjerdene, så ned i det som blir kalt Dumpa, der grusveien deler seg, en går bort til Hornstranda og den andre går opp den bratte bakken til Kleiva, som huset vårt heter og som er en svær brunbeiset trebygning, med to og en halv etasje, altan på størrelse med slottsbalkongen, en tom karpedam, flaggstang, utedass, brønn og en eplehage man kan gå seg vill

i. Jeg snur meg i siste liten og ser Iver Malt som fremdeles står med ryggen til og sveiver inn snøret. Han gidder ikke å snu seg. Han har nok med sitt. Han fisker. Og sannsynligvis har han ikke lagt merke til meg i det hele tatt, for hvorfor skulle han det? Jeg hilser jo aldri på ham og ikke gjør han det heller, hilser på meg, mener jeg. Det er nøyaktig som mor sa. Ingen hilser på Iver Malt og jeg er en av dem. Han hiver ut igjen, selv om Prinsen er i ferd med å legge fra. Kapteinen roper som vanlig noe til ham mens han vipper den våte trossa om bord og en vifte av vann skinner i lyset, *vil du at vi skal kappe hele snøret ditt, idiot?* Det roper Kapteinen hver gang og Iver bryr seg som vanlig ikke. Hva så, forestiller jeg meg at han tenker. Hva så? Jeg har nok snøre og flere bokser og enda flere sluker. Det er akkurat som om jeg kan se den verden han er lukket inne i. Ikke at jeg ser hva den verdenen består av, jeg er ikke synsk, bare ganske skarpsynt, bortsett fra når det gjelder meg selv, men jeg ser at han er et annet sted. Jeg er ganske ømfintlig for sånne ting. Og en tanke slår meg, nemlig at vi på den måten ligner hverandre. For jeg er også et annet sted i min egen verden. Det er ingen god tanke å tenke, at jeg ligner Iver Malt fra brakkene på Signalen. Likevel nikker jeg til ham, for mors skyld eller min skyld eller syns skyld. Og det er i grunnen samma faen, Iver Malt står jo med ryggen til uansett, ikke sant?